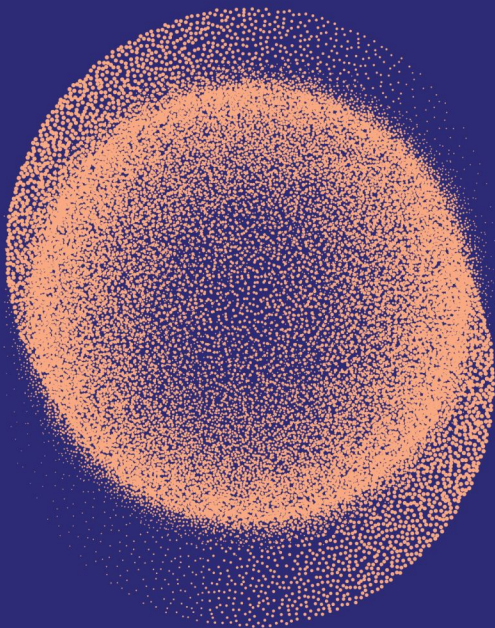

Marek Torčík

Rozložená pamäť

AKTUELL

AKTUELL

Rozložená paměť

Marek Torčík

Rozložená pamäť

Dielo je autorsky chránené. Všetky práva, najmä rozmnožovať a rozširovať, rovnako ako právo prekladu, sú vyhradené. Žiadna časť tohto diela sa nesmie bez písomného súhlasu majiteľa autorských práv reprodukovat', spracovávať, rozmnožovať alebo rozširovať vo forme fotokópií, mikrofilmov a ani inými metódami použitia elektronických systémov ukladania do pamäte.

Marek Torčík: Rozložená pamäť

Z českého originálu Rozložíš paměť, ktorý vydalo
Nakladatelství Paseka s.r.o., Praha, Česká republika.

Copyright © Marek Torčík 2023

All rights reserved.
Všetky práva vyhradené.

Translation © Zora Sadloňová 2025

Foto autora © Barbora Maršíček

Redakčne upravila: Ol'ga Ruppeldtová
Sadzba a zalomenie: Samuel Ryba – Design Ryba

Vydané s finančnou podporou Ministerstva kultúry Českej republiky.

MINISTERSTVO
KULTURY

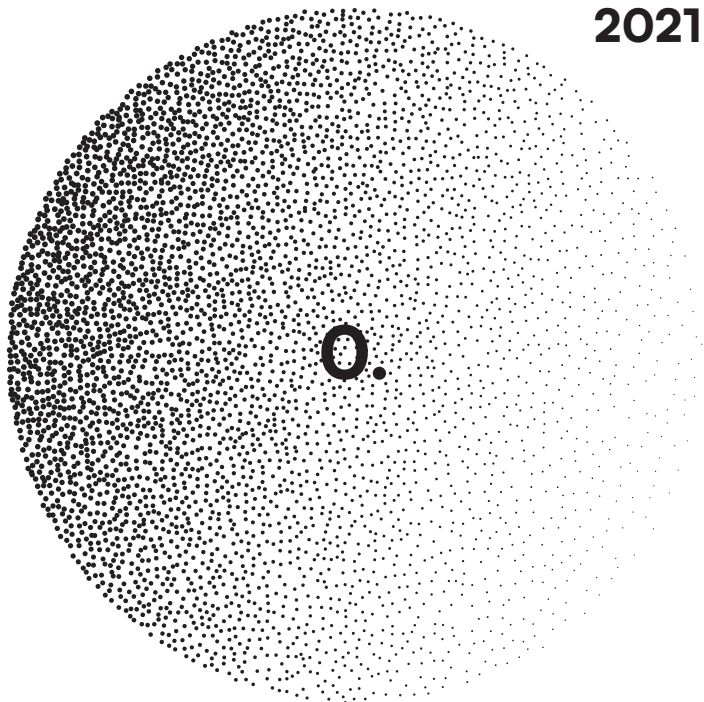
Tlač: FINIDR, s.r.o., Český Těšín, Česká republika

Vydal AKTUELL vydavatel'stvo, s.r.o., Bratislava, Slovenská republika
Slovak edition © AKTUELL 2025

ISBN 978-80-89873-77-7

„Kto si aspoň raz nepomyslel:
Som monštrum, alebo žeby toto všetko
znamenaloby byť človekom?“

Clarice Lispectorová

O 3:37 ťa zobudí telefón.

Matkin hlas je tichý, no napriek tomu jasne počuješ každú slabiku.

„Marek, dedo zomrel.“

Nezachytíš v tej vete nič zvláštne, nič naliehavé, a tak sa nestihneš dosť rýchlo zobudiť. Matka zloží, ani nestihneš nič povedať. Sadneš si, pretrieš si oči.

Tma na stenách chvíľu pôsobí jednoliato, postupne v nej však objavuješ miesta narušené pokrútenými zlatými pruhmi z ulice. Škvrny, na ktoré sa ti nedarí zaostríť.

Pomyslíš si, že o niektorých veciach si zatiaľ nikomu nepovedal. Napríklad – v ôsmej triede ťa zo schodov nezhodil

Filip. Spadol si z vlastnej nešikovnosti, a keď si sa prebral, chcel si využiť situáciu. Napodiv ti všetko pomerne ľahko prešlo. O niekoľko týždňov neskôr sedíš v riaditeľni novej školy a počúvaš prešediveného muža s iskrou v očiach. Vykrikuje: „Tu u nás nijakú šikanu nestrpím, to teda nie!“

Dostal si druhú šancu, aspoň podľa matky.

„Pokús sa veľmi nevytrčať, dobre?“ dohovára ti, keď spolu kráčate po chodbe k triede. Bol si odhodlaný zapadnúť. Nebyť iný, pred nikým nehovoriť o veciach, čo sa ti prehánajú hlavou. Neprezradiť, kým si. Naučil si sa starostlivo strážiť každý svoj krok, zbytočne nevrtieť panvou a na ostatných veľmi dlho nezízať. Skôr ako vojdeš do miestnosti, odkašleš si, vyskúšaš nový, hlbší hlas a odvtedy tvoje vnútro už nikto nepozná. Skloníš hlavu, vždy keď sa chalani začínajú baviť o babách. Predstieraš, smeješ sa spolu s nimi, o niečo neskôr si tak ako ostatní na pozadie mobilu nastavíš nahú ženu.

V skutočnosti sa na ňu nemôžeš ani pozrieť. Zato si pamätáš, ako ti o niekoľko dní dedo vytrhol telefón z ruky. Vtedy ste ho boli navštíviť v kroměřížskej liečebni, načiahol sa k tebe, schmatol ti telefón a takmer spadol z postele. Dlhو si displej prezeral a uznanlivo pokyvoval hlavou.

Prečo si o tom nikomu nepovedal?

Dedo zomrel, no čas beží ďalej. Čas plyní, v prúdoch svetla z ulice hľadáš nejakú spomienku, niečo, čo ťa vráti späť. V tme počuť dych vedľajšieho tela, Jakub zo spania čosi zamrmle, prevráti sa na druhý bok, je noc, no z mesta ešte stále zaznieva veľa zvukov. Cez otvorené okno k tebe dolieha hluk áut, skupinka mužov na ulici vykrikuje cestou zo zatvorenej krčmy. Občas zachytíš útržky cudzích slov, smiech. Nemáš pocit, že by si v tomto mohol cítiť smútok.

Chvíľu čakáš na nejakú zmenu, sedíš s mierne naklonenou hlavou, prstami neprítomne klopkaš po displeji mobilu.

To, čo chýba v tvojom okolí, nenachádzaš ani vo svojom vnútri. Namiesto smútku nahmatávaš tichý priestor bez slov. Zdá sa ti trochu zvláštne, že si odrazu nevieš predstaviť dedovu tvár a namiesto jeho skutočnej podoby vidíš len tváre zo starých fotografií.

Ešte raz sa pokúsiš predstaviť si ho. Nezostalo po ňom vôbec nič.

Vyťukáš mamino číslo, uvedomíš si totiž – ani si sa ne-spýtal, ako na tom je.

Telefón zdvihne rýchlo, ledva si ho stihneš priložiť k uchu.

„Ráno som mala ísť za ním.“

Prístroj vypúšťa jej hlas do šera v miestnosti, odráža sa od stien a slabo sa k tebe priestorom vracia naspäť.

„Mám tu preňho pripravenú tašku, mám všetko, čo si kázal doniešť.“

Iné veci si pritom pamätáš celkom dobre. Iné tváre, pocity. Iné príbehy.

Možno je to preto, lebo si dedov príbeh prevzal práve od matky. Tvoje vlastné spomienky zostávajú odsunuté v úzadí, ako postavy mimo deja. Postavy, čo svoju rolu zdanlivo dohrali a teraz vyčkávajú zatvorené v izbách stratených v pamäti. Tým dedom, ktorého poznáš – poznal si –, sa stal vďaka nej.

Posledné roky života strávil až na výnimky v psychiatrickej liečebni. Jedného dňa sa jednoducho pomiatol, začal vidieť veci, ktoré nikto iný nevidel. Doktori z kroměřížskej liečebne to pripisovali jeho chorobe, nadmiere alkoholu a cigariet. *A tiež tie pľúca.* Zničené, rozleptané dechtom. Už nevládali udržiavať pamäť, a tá sa spolu s ním začala rozpadávať.

Matka naňho často spomínala. Už ako malému ti rozprávala, čo znamenalo s niekým takým vyrastať, čo s dedom urobil alkohol, koľkokrát s babkou hodiny trpezlivo čakali usadené pred krčmou, len aby za ním nemuseli ísť dnu.

Väčšinou končila pri jednej konkrétnej noci. Pri tej, ktorá všetko zmenila. Vracala sa k nej zakaždým rovnako otrasená a zmätená, akoby mal každý návrat otvárať ďalšiu cestu, dvere k dosiaľ zatvoreným izbám, a ona pochopila niečo, čo jej predtým uniklo.

Tvoja prvá spomienka na deda je obostretá zvláštnym oparom, niekedy máš pocit, že si si ju určite vymyslel. Nemal si ešte ani päť, stáli ste hore nad hotelom Jana, pozorovali ste Bečvu vyliatu z koryta cez školské ihrisko až po parkovisko. Držal si deda za ruku, a pod vami spenená hnedá voda oblizovala fasády panelákov. Dedo všetko mlčky sledoval, potom odrazu ukázal hore na krúžiaci krdeľ na nebi a povedal: „Vidíš ich? Sú zmätené, lebo nemajú kde pristáť. Normálne im lietanie nad vodou nerobí problémy. Na to sú priveľmi prešibané, veď sa rok čo rok vedia vrátiť na úplne rovnaké miesto.“ Cível si naňho s otvorenými ústami a hltal každé slovo. „Len si predstav takú lastovičku, odrazu je pod ňou všetko inak. To vieš, príroda ich síce vybavila vlastným kompasom, maličkým kúskom kovu tuto v zobáku, vďaka čomu preletia obrovské diaľky pokojne aj poslepiačky. Pri pristávaní však potrebujú vidieť.“ Prst presunie na čiernu šmuhu, ktorá v pravidelných intervaloch zlietala dole a vydávala ťahavý, zúfalý škrekot. „Tamto, pozri. Určite sa pokúšajú nájsť miesto, kde zvyčajne pristávajú.“

Nasucho preglgneš. Dozvuk tejto spomienky dnes vnímaš inak, ostrejšie. Si si úplne istý, že ani jednému z vás vtedy nenapadlo, že všetko, čo povedal, platí aj na ľudí;

aj my sa stále pokúšame vracat' sami k sebe, naspäť na miesta, ktoré už dávno nie sú rovnaké.

Máš desať. Okrem množstva rozčítaných kníh a toho, že sa s nikým veľmi nezhováraš, nie je na tebe nič čudné. To isté však nemôžeš povedať o Mariánovi, o chlapcovi, ktorý do vašej triedy prišiel v polovici školského roku. Marián bol tichý, nosil zvláštne zúžené džínsy, mal dlhšie tmavé vlasy. Vlastne si si ho vtedy po prvý raz spojil s opisom profesora Snapea. *S masťnými čiernymi vlasmi, hákovitým nosom a žltkastou pleťou.* Lenže namiesto žltkastej pleti mal tmavú pokožku posiatu bielymi fliacikmi. Sedával s prekríženými nohami a čas v škole trávil večne sám. Zvláštne voňal, jeho pretiahnutý krk pôsobil z tvojej vzdialenej lavice ako dievčenský. Práve na Mariána sa v tom čase upierala pozornosť celej triedy. Ostatní chalani mu pravidelne sypali obsah koša do tašky, na telocviku doňho náročky strkali. Neskôr v šatni si si všimol modriny na celom jeho tele. Bol to buzík, chodil ako vymrdaný káčer a bol čierna pička. „Horší ako nejaká baba,“ vykrikovali naňho cez prestávku, kým učitelia odchádzali do kabinetu a tvárili sa, že radšej nič nepočujú. Rovnaké slová si trúsil okolo seba aj ty a dúfal si, že si nikto nevšimne tvoje prekrížené nohy, tvoje pohľady na spotené telá v šatni. Ešte si si totiž pamätal. Ešte si vedel, aké to je, stáť na druhej strane. Donedávna si bol terčom podobných slov ty sám. Sám si bol *buzík. Bifľoš.* A veľa ďalších vecí. Aj ty si sa vracal domov s odtrhnutým popruhom na aktovke, s doničeným tričkom.

Vo vnútri tej spomienky sedíš v lavici a neprítomne hľadáš z okna. Marián sa vracia od tabule, kde ho učiteľka možno až priveľmi dlho skúšala. Silná vôňa aviváže z jeho oblečenia sa ti ešte vždy vznáša v pamäti. Takmer už sedí,

keď mu Filip z lavice za ním odkopne stoličku. Čas sa nezastaví. Čas sa zrýchli, Marián rozhodí ruky do vzduchu a hlavou narazí do hrany lavice. Za dutou ranou nasleduje rachot stoličky. Pridusené žuchnutie. Ticho. Odohralo sa to rýchlejšie, ako to tvoj mozog vládal spracovať. Pamätáš si skôr sled zvukov než samotný pohyb. Skôr ako reakciu ostatných – kaluž krvi vytekajúcej z chlapcovho tela. Z krehkého tela nezodpovedajúceho norme rovnako ako tvoje vlastné.

Hanbíš sa za seba; sú tu obrazy, ku ktorým sa vraciaš len nerád, iba keď je okolo teba ticho a tma a ty nemáš na výber. Uvedomoval si si už vtedy, ako tesne sa ťa tá celá vec dotýka?

Dedo s obľubou vyhlasoval, že jediné, čo kedy Hitler urobil správne, boli Cigáni a buzeranti v koncentráku. V jeho svete nejstvoval žiadny dopad slov na telá, na ktoré mieril, vždy šlo len o to, že si konečne mohol dovoliť nahlas vysloviť *pravdu*. „Máme tu, kurva, nejakú slobodu, nie?“ kričal rozčúlene na televíziu, len čo sa mu niečo nepáči- lo; len čo sa niekto ohradil. Nevnímal bolesť spôsobenú výrazom, dopad porovnateľný s úderom do hlavy. Slová predsa nedokážu znemožniť život, nahromadiť opuchy v pamäti. „To sú len hlúpe reči,“ vravievala mama, no upokojovala tým najmä seba. Dedo si ani raz neprepojil to, čo vraví, s päsťou v tvári vlastného vnuka.

Dnes už vieš, že rovnako ľahko, ako sa slovo môže stať zbraňou, dokáže násilie nahradiť jazyk. Päšť je často iba veta zrozumiteľná každému.

Mariána vtedy odviezli a celá trieda zostala v šoku. Nikto neprehovoril, neodvážil sa pohnúť z miesta. Nasledujúci deň už však pokračoval bežným tempom. Ani si sa nezastavil nad prázdnu lavicu, predstieral si, že

nepočuješ krik z riaditeľne, kde chcela chlapcova matka zistiť, čo presne sa stalo.

O niekoľko mesiacov neskôr ti Filip – nejakým zázrakom sa z toho dokázal vykrútiť – na telocviku vyrazil dych. To už bol Marián naspäť, vrátil sa, všetci okolo neho spočiatku chodili po špičkách a Filip zúrili. Vaša triedna ho naschvál posadila do lavice k Mariánovi. „Musíte sa naučiť jeden druhého rešpektovať,“ prikázala a ďalej o tom odmietala diskutovať. Nahromadený hnev a frustráciu z nudy potreboval Filip vyventilovať inde. Vtedy ste mali skákať do diaľky, prišiel rad na teba, rozbehol si sa, rátal kroky, ešte tri, ešte dva, natiahol si ruky – a tesne pred odrazom ti Filip podkopol nohy. Krv z prehryznutej pery mala rovnakú farbu ako tá čerstvo uložená v pamäti. Bolo jej menej, no jej pachuť ti napriek tomu dodnes vibruje v tele.

Pamätáš si na leto, keď sa to celé zlomilo. Na tmú za oknom cudzieho bytu, na pád chvíľu predtým; na to, ako spolu niektoré veci súvisia, aj keď to sám nemusíš vidieť. Všetko je prepojené. Aj dedov záchvat a mamina nahnevaná, nešťastná tvár. Pamätáš si dni predtým aj dni potom a znovu si pomyslíš: sú veci, o ktorých si zatiaľ nikomu nepovedal.

Nikdy si neveril príbehom, čo sa spoliehajú len na jeden uhol pohľadu. Keby som sa ťa ešte včera spýtal, odpovedal by si, že zo spomienok na deda nič dobré nevzide – je jednoducho priveľa vecí, o ktorých vôbec netušíš. Je toho toľko, čo si nepamätáš. Nie všetko sa navyše týka jeho. Chýbajúce spomienky, medzery v pamäti. No čo ak je odpoveď inde? Čo ak je kľúč práve v medzerách, stačí do nich vkladať nesúvisiace obrazy a ukázať, že aj zdanlivo cudzie príbehy sú navzájom poprepletané.

To tvoja matka z deda znovu urobila človeka. Z celej rodiny bola iba ona ochotná sa oňho postarať. Pochopiť,

že ľudia sa môžu zmeniť. Dať mu druhú šancu. Rovnakú, akú si vtedy dostal aj ty, akú si toľkokrát dostal aj ty a akú ešte toľkokrát v živote dostaneš. Obetovala pre vás dvoch kus zo seba a ty doteraz nie si schopný pochopiť prečo.

Ráno sa zobudíš unavený a zmätený, v hlave máš jedinú otázku, jedinú vetu. Už si nespomínaš, kde si ju čítal. *Kým som však sám pre seba, že na to musím spomínať a vracieť sa k tomu tak často?* Otvoríš oči a priestor pred tebou je biela stena – pevná, bez tieňov, chýbajú jej rozmery a hĺbka. Zatvoríš oči. *Niečím iným ako týmto*, odpovieš potichu a znovu ich otvoríš. Zvuky z ulice už teraz dorážajú na okenné tabule. Niekde pod tebou plyní mesto – autá zastavujú na križovatkách, stále sú tu električky a zvuk semaforu. Jeho striedavý rytmus narúša tlkot tvojho srdca; niečo, s čím máš problémy odmalička, sťahy svalu sú odrazu nepravidelné, interval medzi údermi sa predlžuje. Jakub ti hovorí, aby si s tým šiel k lekárovi.

V noci zostáva semafor tichý, napriek tomu jeho zvuk v pamäti stále znie ďalej.

Na stolíku nahmatáš telefón a zavolaš mame. V medzerách za slovami počuť hluk z dielne.

„Domov ma pustia až popoludní,“ zašepká a hlas jej trochu preskočí.

Matkinu tvár si vieš predstaviť. Väčšinu života ju dedo trápil, na detstvo spomínala v dobrom len výnimočne.

„Aj tak musím ešte niečo dorobiť, ja predsa viem, že sa kvôli nemu svet nezastaví.“

Sadneš si, rozsvietiš lampičku, aj keď vonku je už svetlo. Jazyk, ktorým rozmýšľaš, ti takto skoro nepripomína onen nepokojný, nebezpečný nástroj. Niečo, čím zvládaš rozdávať údery, a to nespomínam niečo, čím by si opísal pocit, že dedo zmizol a ty nie si schopný povedať, kým

pre teba bol, ako občas nie si schopný vyjadriť ani to, kto si ty, opísať prítomnosť ďalšieho tela vedľa seba, teplo zo zvláštnej istoty, že tu telo ešte nejaký čas bude.

Výdych, nádych, praskanie roštu v posteli.

Táto istota sa prelieva do obrazov, do zvukov okolia. Podobne ako tempo semafora ovplyvňuje tvoj srdcový rytmus alebo keď pravidelnosť výkrikov z ulice prerušuje tok tvojich myšlienok. Ak to, čo nedokážeš vysloviť, vieš iba naznačiť, vytušiť v zákryte slov – dá sa vôbec vyjadriť jedna vec tak, aby nepôsobila ako iná, rozdrobená na niekoľko neúplných častí?

Poobzeráš sa po izbe, aby si sa o tom presvedčil. Aby si sa priblížil k pravde. Lenže len vyvoláš ďalšiu sériu spomienok. Prichádzajú náhle, nesúvislo, niektoré súvisia s dedom iba matne, iné vôbec.

Máš päť a otec ťa zobral na vodné bicykle na plumlovskú priehradu. Celú scénu vidíš z diaľky, stojíš na brehu a sleduješ svoju detskú verziu odchádzať k vode.

Teba-dieťa hypnotizuje pohľad na obrovského žraloka zveseného zo strechy požičovne. Dve postavy kráčajú v tme po nehybnej hladine vody doprostred priehrady. Ty-dieťa sleduješ miznúť žraloka, kým obrazy v hlave produkujú ďalšie žraloky. Plávajú pod hladinou a s každým záchvevom vodného bicykla si ty-dieťa predstavuješ, ako papuľami narážajú do trupu. Otec vystrie ruku, aby ukázal na siluetu neďalekého zámku, zo zápästia mu vystrelia hodinky. Ich trajektória vedie rovno pod stmavnutú hladinu, do riešie pomyselných žralokov, kde o niekoľko kilometrov zapadnú do piesčitého dna. Scéna, keď Srdce oceánu rozvíri morskú usadeninu. Strih na tvár Rose, strih na archeologický tím, strih na otca, ktorý si s fanatickým výrazom vyzlieka tričko a so slovami *zostaň tu* skáče do vody.

Keď sa otec vynoril, hodinky pri sebe nemal. Matka ti to rozprávala toľkokrát, že si už nespomínaš, ako sa to vlastne stalo, a možno preto spomienku nemôžeš vidieť vlastnými očami. Jej verzia sa časom stala predlohou skutočnej udalosti a ty efektívne prestávaš rozlišovať medzi matkiným príbehom a pôvodným stavom veci.

Často sa k tejto scéne vraciaš. Spomínaš si na paniku, vnímaš záchvevy zlosti plaviace sa telom aj po takom dlhom období. Zdalo sa ti, že otec je pod vodou hodiny. Ubehli dni, celé storočia, predstavoval si si najrôznejšie scenáre: žralok s mužskou nohou v papuli; otcova nehybná tvár klesajúca do temnoty. Otec sa však dokázal z hĺbín vyštverať späť na bicykel, kde ťa našiel s fialovou tvárou plnou hnevu a slz.

Zvláštna na tejto spomienke je, koľko existuje rôznych verzií. Si jediný, kto si spomína na žraloka na streche požičovne; jediný, kto stál na vodnom bicykli uprostred vodnej masy a doliehala naňho celá ťarcha detského sveta. Otec zase odmieta existenciu hodínok, namiesto nich sa vrhá za telefónom, peňaženkou, čímkoľvek, čo sa mu v danom okamihu vidí ako dôležitejšia komodita pre život človeka. Nie si je istý, či to bol vodný bicykel alebo loďka. A možno mama, ktorá prebrala všetko z druhej ruky, je nakoniec najbližšie k pôvodnej verzii. Jej rozprávanie zostáva obmyté iba tokom času, vytrhnuté z pamäti, lebo pre ňu sa celá vec nikdy skutočne nestala.

Čo iné sú spomienky, ak nie práve príbehy. Pripomínam ti ich v domnienke, že patria rovnakému človeku, ktorým si kedysi bol. Spriadaš z nich sieť, sedíš na nich, ako keby to boli práve ony, čo ťa držia nad vodou. V skutočnosti sa však s každým rozprávaním pretvárajú do niečoho iného, vzdialeného.